

John Rawls en de PvdA over ongelijkheid en rechtvaardigheid

door Dave van Ooijen¹

Het boek *'Een theorie van rechtvaardigheid'* van de Amerikaanse filosoof John Rawls geldt als een van de belangrijkste filosofische werken. Verschillende politici, zowel van liberale als van sociaal-democratische huize, zijn er door beïnvloedt en hebben het boek als uitgangspunt genomen voor het maken van politieke keuzen. In *'Een theorie van rechtvaardigheid'* tracht Rawls antwoord te vinden op de vraag wat een rechtvaardige politieke orde is. Hoe dient een rechtvaardige samenleving eruit te zien? En welke fundamentele keuzen moeten daarin worden gemaakt? Vraag is of het boek dat dateert uit 1971 nog steeds als een kader voor sociaal-democraten kan dienen voor het beoordelen van actuele maatschappelijke kwesties, bijvoorbeeld waar het gaat om het aanpakken van inkomens- en vermogensongelijkheid?

Ongelijkheden nemen toe

We leven in een periode waarin wereldwijd de maatschappelijke ongelijkheden toenemen. Niet alleen als er naar de inkomens- en vermogensongelijkheden wordt gekeken, ook als wij kijken naar de toegenomen kloof tussen geschoolden en ongeschoolden. Zo hebben arme kinderen een lagere levensverwachting en een bovengemiddelde kans op slechter onderwijs dan kinderen uit een welvarend gezin. Ook in Nederland neemt de ongelijkheid toe. Zie de toename van het aantal mensen dat gebruik maakt van voedselbanken. De toename van de ongelijkheid werd in 2014 nog eens bevestigd door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in haar verkenning *'Hoe ongelijk is Nederland?'*. Dat is ruim 20 jaar nadat in 1993 het wetenschappelijk bureau van de PvdA, de Wiardi Beckman Stichting, het rapport *'Het verdiende inkomen'* van de hand van Paul de Beer publiceerde. Het rapport van De Beer, tegenwoordig bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen aan de UvA, doet een ruim beroep op de eerdergenoemde theorie van Rawls om tot een liberale interpretatie van sociaal-democratische rechtvaardigheid te komen. In het normatieve deel van het rapport vormt de theorie van Rawls de inspiratiebron voor het formuleren van een sociaal-democratische rechtvaardigheidsopvatting.

Rechtvaardig inkomensbeleid

Met betrekking tot een rechtvaardig inkomensbeleid benadrukt De Beer dat bij 'de beoordeling van rechtvaardigheid van de inkomensverdeling (...) in de sociaal-democratische visie, niet zozeer de uitkomst bepalend moeten zijn, maar de factoren die eraan ten grondslag liggen'. Inkomensverschillen zijn 'rechtvaardig' als ze het resultaat zijn van vrije keuzes of als ze in het voordeel zijn van degenen met minder keuzemogelijkheden'. Het accent dient in deze rechtvaardigheidsopvatting dus niet te liggen op gelijkheid, op

¹ Dave van Ooijen studeerde sociologie en politicologie aan de Universiteit van Amsterdam. Van 1979 tot 2014 was hij werkzaam bij Vereniging Milieudefensie, de gemeente Amsterdam, Nicis Institute en Platform31. Sinds eind 2014 is hij eigenaar van 'Van Ooijen - Adviesburo voor Publieke Waarden' (zie www.davevanooijen.nl).

een enge doelstelling van het verkleinen van inkomensverschillen, maar op vrijheid. Vrijheid moet daarbij worden gezien als de ruimte die burgers hebben of krijgen om tot ontplooiing van hun persoonlijkheid in dienst aan de gemeenschap te komen.

Doelmatigheid en rechtvaardigheid

Bij de klassieke vraag van de afweging tussen de doelstellingen van economische doelmatigheid en sociale rechtvaardigheid, heeft het sociaal-democratische accent tot de jaren negentig veel te veel op (inkomens) gelijkheid gelegen, zo betoogt De Beer. Daarmee neemt het rapport afscheid van het standpunt over inkomensverdeling dat in de interim-nota 'Inkomensbeleid' uit 1975 van het kabinet Den Uyl werd geformuleerd en dat zich in de praktijk ontwikkelde tot een statisch-egalitaire inkomenspolitiek. Volgens deze visie dient er te worden gestreefd naar een verhouding tussen de laagste en de hoogste inkomens van 1:5. Verkleining van inkomensverschillen, nivellering, leek de hoofddoelstelling van het inkomensbeleid. Volgens de gezaghebbende Rawls-specialist Percy B. Lehning worden in deze statisch-egalitaire inkomenspolitiek de effecten van de secundaire en tertiaire inkomensverdeling evenwel over het hoofd gezien. Verder wordt ook aan de effecten van een afruil tussen inkomensgelijkheid en inkomensniveau voorbij gegaan. Al met al dus een geen zinvolle aanpak.

Gelijke uitgangssituatie

Het rapport van De Beer blijft volgens Lehning niet steken in een analyse wat een rechtvaardig inkomensbeleid is. Nee, de analyse van De Beer is een afgeleide van een veel bredere analyse van wat rechtvaardigheid behelst. Begrippen als 'gelijkheid', 'vrijheid' en 'solidariteit' zijn in de sociaal-democratische opvatting over rechtvaardigheid met elkaar verbonden. 'Het streven naar een gelijke mate van vrijheid tot ontplooiing van de persoonlijkheid in dienst aan de gemeenschap'. Deze opvatting, volgens Lehning geworteld in de sociaal-democratische traditie, legt de nadruk enerzijds op individuele vrijheid en anderzijds op de wens om onrechtvaardige verschillen tegen te gaan. Keuzevrijheid en relatieve prioriteit voor de minst bevoorrechten vormen de kernelementen van de sociaal-democratische rechtvaardigheidsopvatting. Het gaat in de sociaal-democratische opvatting dus niet langer om te streven naar een egalitaire samenleving, maar te streven naar een voor iedereen zo gelijk mogelijke uitgangssituatie om de eigen conceptie van het goede leven na te streven. Een opvatting die we ook terugvinden in de visie van de Amerikaanse filosoof Michael Sandell en de Nederlandse rechtsfilosoof Willem Witteveen.

Een rawlsiaanse partij

Tien jaar na de publicatie van het rapport van De Beer vindt er binnen de PvdA een 'partijpolitieke' positiebepaling plaats over de theorie van Rawls op initiatief van Rick van der Ploeg, op dat moment oud-staatssecretaris van OCW in het tweede kabinet Kok (1998-2002). In een interview met het Filosofie Magazine van oktober 2004 meldt Van der Ploeg dat Rawls een denker is die goed bij de PvdA past. 'De PvdA van na 1998 is eigenlijk een rawlsiaanse partij'. Waar het om gaat, zo stelt Rick van der Ploeg, is 'wederzijdse rechtvaardigheid'. Het gaat volgens hem zowel om 'rechtvaardigheid' als om 'doelmatigheid'. Volgens Van der Ploeg dient er tegelijkertijd te worden gewerkt aan het vergroten van de koek en aan een meer gelijke verdeling daarvan. Meer kernachtig geformuleerd: vanuit rawlsiaans perspectief is een ongelijke verdeling van de in de samenleving geproduceerde koek te rechtvaardigen, maar alleen dan zolang de minst bevoorrechten er door deze ongelijke verdeling ook op vooruit gaan. Waarbij uiteraard als kanttekening moet worden geplaatst dat dit niet betekent dat de minst bevoorrechte er slechts € 1 op vooruit gaat en de

meest bevoorrechtte € 10. Want in een dergelijk geval neemt de inkomensongelijkheid ook toe. Rechtvaardigheid betekent dus ook dat sprake moet zijn van 'redelijkheid' en 'solidariteit'.

Rechtvaardigheid of maximaliseren nut?

Met de door hem ontwikkelde rechtvaardigheidsopvatting verzet Rawls zich tegen het utilitarisme dat uitgaat van het maximaliseren van welvaart of het streven naar efficiency. Dat wat tegenwoordig 'rendementsdenken' wordt genoemd. De theorie van Rawls formuleert met andere woorden een grens aan de mate van ongelijkheid die in een samenleving toelaatbaar is. Ongelijkheden moeten empirisch aantoonbaar een bijdrage leveren aan de positieverbetering van de minst bevoorrechten. Alleen dan is volgens Lehning sprake van wederkerigheid in de verdeling van lusten en lasten van maatschappelijke samenwerking. Over mensen die hard gewerkt hebben, maar die door pech arm zijn geworden, worden geholpen, zegt Rick van der Ploeg in het Filosofie Magazine van oktober 2004: 'Wij stal pal voor degenen die zich de pleuris hebben gewerkt en die zonder schuld van zichzelf opgebrand zijn. De PvdA moet dus naar een nieuw concept van rechtvaardigheid toe, waarbij vrijheid voorop staat, net als bij Rawls, maar waarbij niet alleen gekeken wordt naar de uitkomst, maar ook naar hoe je er gekomen bent.'

Vrijheid en verantwoordelijkheid

Rick van der Ploeg wordt op zijn wenken bediend. De door hem bepleitte opvatting over vrijheid en rechtvaardigheid is terug te vinden in het beginselmanifest van de PvdA uit 2005. Vrijheid is volgens het manifest een recht. De sociaal-democratie dient volgens het manifest er voor te zorgen dat iedereen beschikt over kansen en middelen om iets van die vrijheid te maken. Daarvoor is het niet alleen nodig dat iedereen vanaf zijn geboorte gelijke kansen heeft en de overheid gelijke kansen via het onderwijs biedt, maar ook dat middelen op een zodanige manier worden herverdeeld dat er meer gelijke uitgangspunten mogelijk zijn. Mensen zijn dan wel allen gelijk (in metafysische zin of qua rechten), ze verkeren vanaf hun geboorte en door hun persoonlijke levensgeschiedenis, waarbij ook 'geluk' en 'toeval' een rol speelt, allemaal in verschillende omstandigheden of situaties. In aardse betekenis zijn ze dus allemaal (economisch) ongelijk. De vraag is wanneer en in welke mate ongelijkheid onrechtvaardig is en niet meer aanvaardbaar. Ongelijkheid hoeft daarmee niet per definitie onrechtvaardig te zijn. Wat betreft rechtvaardigheid zegt het beginselmanifest in paragraaf 3.2.2 over het onderwerp verantwoordelijkheden: 'Mensen zijn zelf als eerste verantwoordelijk voor hun toekomst. Ze verdienen kansen om iets van die toekomst te maken. Kansen die ze ook moeten willen gebruiken.'

Zekerheid voor degenen die het niet lukt

Maar het bieden van kansen, zelfs gelijke kansen, is volgens de PvdA niet genoeg. 'Mensen moeten mogelijkheden geboden krijgen om iets van hun bestaan te maken - zonder in onzekerheid te raken. Ze verdienen de zekerheid dat essentiële voorzieningen voor iedereen toegankelijk zijn, ongeacht succes of tegenslag.' Daarmee maakt het beginselmanifest een scheiding aan tussen mensen die willen en mensen die het door geboorte, ziekte, tegenslag of pech het lukt het leven te leiden dat ze zouden willen. Het beginselmanifest is over dit laatste zelfs heel concreet: 'Wie met zijn kennis en inzet de welvaart van ons allemaal wil vergroten verdient daarom *ruimte*; degene die het goed gaat maar zich verzekerd wil weten tegen pech en tegenslag verdient *zekerheid*; wie wel mee wil maar niet mee kan verdient *bescherming* en wie met een extra steuntje in de rug van ons allemaal weer aan kan haken heeft recht op *perspectief*.' Doorvertaald naar inkomens- en vermogensverschillen zegt het beginselmanifest verder: 'Redelijke in-

komensverschillen die zijn terug te voeren op inspanning, verdienste of verantwoordelijkheid zijn acceptabel.' Exorbitante beloningen in de publieke en private sector, excessieve ongelijkheid, dient evenwel te worden bestreden. Zij vormen een bedreiging voor de maatschappelijke samenhang.

Rawls visie als raamwerk

Maar wat betekent het beginselmanifest nu voor het dagelijks politiek handelen? Geeft dit manifest en de daaronder liggende visie van Rawls over rechtvaardigheid politici vandaag de dag nog steeds een handvat om de alom ervaren (toegenomen) inkomens- en vermogensongelijkheid aan te pakken? Positief is dat het geluid uit het beginselmanifest ook in het beleid van het kabinet Rutte II doorklinkt. Zo staat in de op 2 februari 2015 naar de Tweede Kamer gestuurde antwoorden op vragen van de PvdA en de SP over de vermogensverdeling in Nederland 'dat mensen moeten worden gestimuleerd om bij te dragen aan economische groei door hen de vruchten te laten plukken van hun inspanningen'. Daarnaast komt het rawlsiaanse karakter van het beginselmanifest goed tot uitdrukking in twee uitspraken die Diederik Samsom in het afgelopen jaar heeft gedaan. De eerste uitspraak is die hij op 1 mei 2014 in NRC-Handelsblad liet optekenen. Hij zei toen: 'Het kabinet-Rutte II moet de resterende regeerperiode tot 2017 gebruiken voor minstens één grote hervorming: een nieuw belastingstelsel dat werken aantrekkelijker maakt en meer belasting vraagt van de rijken'. De tweede uitspraak dateert van 7 maart 2015 toen Samsom tijdens het RTL-debat voor de Provinciale Staten met VVD, CDA, SP en D66 stelde: 'Voor het eerst in veertig jaar maken we de inkomensverschillen ietsje kleiner.' De onderkant kreeg er wat bij, de hoogste inkomens leverden wat in. Nu klinkt dat laatste optimistisch en het eerste hoopvol, maar in welke mate is met het gedachtegoed van Rawls mogelijk de hedendaagse inkomens- en vermogensongelijkheid aan te pakken. Daarvoor is het eerst belangrijk vast te stellen in welke mate de inkomens- en vermogensongelijkheid in de afgelopen decennia is toegenomen.

Besteedbare inkomens opvallend stabiel

Hoewel de besteedbare inkomens opvallend stabiel zijn, aldus De Kam, zijn de beloningsverschillen volgens De Beer in de periode 1985-2015 wel toegenomen. Vooral de kloof tussen topverdieners en minimumlonen wordt steeds groter, aldus De Beer in de bijdrage die hij leverde aan de eergenoemde WRR-verkenning *'Hoe ongelijk is Nederland?'*. Volgens de Groningse hoogleraar Overheidsfinanciën Flip de Kam is de door het kabinet-Rutte II voorgenomen belastingshervorming een uitgelezen kans om de belastingheffing progressiever te maken om de ongelijkheid af en de werkgelegenheid toe te laten nemen. In de op de website van de Wiardi Beckman Stichting te vinden webpublicatie *'Op weg naar de volgende belastinghervorming'* van augustus 2014 wordt door De Kam een degelijke onderbouwing daarvoor geleverd. Opvallend is dat het met de toenemende inkomensverschillen ontzettend meevalt. De verschillen zijn met name toegenomen als het gaat om vermogen.

Verdiende en besteedbare inkomens

Kijkend naar de inkomens nemen de verschillen volgens De Kam in veel landen al jaren toe, maar is dat in Nederland anders. De inkomensverschillen zijn volgens De Kam in Nederland in verhouding klein en de verdeling van de besteedbare inkomens is al een kwart eeuw min of meer ongewijzigd. Deze positieve uitzonderingspositie is vooral te danken aan het Nederlandse stelsel van sociale zekerheid. Zo is driekwart van de inkomenshervorming toe te schrijven aan het stelsel van sociale zekerheid. Vooral de AOW en de bijstand verklaren volgens De Kam waarom de armoede in Nederland in vergelijking met andere landen

gering is. Nog concreter: kijken we naar de 'verdiende inkomens' dan is de inkomensongelijkheid tussen 1990 en 2012 toegenomen, maar kijken we naar het 'besteedbare inkomen' (=het verdiende inkomen min inkomensheffingen plus sociale uitkeringen) dan is de inkomensongelijkheid tussen 1990 en 2012 'opvallend stabiel is gebleven' of slechts in lichte mate ongelijker geworden als gekeken wordt naar de verhouding arm-rijk. Dit komt vooral doordat de inkomensheffingen, uitkeringen, toeslagen van de verzorgingstaat een herverdelend effect hebben. Zij compenseren de loonverschillen in belangrijke mate.

Vermogensongelijkheid veel groter

Volgens De Kam is de vermogensongelijkheid in Nederland daarentegen veel groter dan de inkomensongelijkheid. Dat valt vooral op als de 10% meest-vermogenden wordt vergeleken met de 10% minst-vermogenden. De vermogensongelijkheid is volgens De Kam in Nederland daarentegen niet toegenomen. Zo is het aandeel van de top 1% min of meer stabiel gebleven op een kwart van het totale private vermogen. Dat laat onverlet dat de belastingdruk op vermogen in de periode 1990-2012 met een derde is gedaald. Het gaat daarbij met name om de inkomstenbelasting over vermogensopbrengsten, de winstbelasting van vennootschappen, de erfbelasting en de onroerendzaakbelasting. Nederland loopt in dit verband uit de pas met andere landen. Zo liep de gemiddelde belastingdruk op kapitaal in de achttien landen van de Eurozone sinds het begin van de eeuw met slechts 1%-punt terug tot 20%. In Nederland nam de belastingdruk op kapitaal af met maar liefst 21% in 2000 naar 14% in 2012. Tegelijkertijd nam de omvang van de vermogensbelasting door de daling van het aantal transacties en de daling van de winsten ook in absolute termen af. Mede door de verlaging van de belasting uit vermogen. Alle reden voor De Kam om te pleiten voor verschuiving van de belasting van arbeid naar belasting op kapitaal. Dat zou betekenen dat de collectieve lasten zwaarder op de sterkste schouders komen te laten rusten, aangezien de factor kapitaal grotendeels in handen is van hogere inkomensgroepen.

Wat te doen?

Vraag is 'wat te doen' met deze kennis? Hoe volgens de rechtvaardigheidsopvatting van Rawls te kijken naar de toenemende inkomens- en vermogensongelijkheid, die zoals Richard Wilkinson in feite zegt nadelig uitpakt voor iedereen? En daarom ook vanuit het belang van de middenklasse en de hogere inkomens ongewenst is. Omdat de besteedbare inkomens in deze eeuw stabiel zijn gebleven of slechts in lichte mate ongelijker zijn geworden, afhankelijk van de maat die wordt gehanteerd, dient volgens De Kam met name gekeken te worden naar de vermogens. De top 10% van de huishoudens beschikt volgens De Kam over bijna een kwart van het totale beschikbare inkomen en bezit een derde van al het door het CBS gemeten vermogen. Zo blijkt het vermogensbezit voor drie vijfde te zijn geconcentreerd bij de 10% meest vermogende huishoudens. 'De verdeling van de vermogens in Nederland is dus aanzienlijk schever dan die van de inkomens', aldus De Kam. Een constatering die het kabinet met De Kam deelt als we kijken naar de brief die het kabinet op 16 september 2014 naar de Tweede Kamer stuurde over de Nederlandse vermogensverdeling. Daar komt bij aldus De Kam dat de gemiddelde belastingdruk (na aftrek van inkomensheffingen en directe belastingen) in Nederland voor bijna iedereen ongeveer even hoog is. Daarnaast is de belastingdruk op 'kapitaal' in het afgelopen decennium flink gedaald. In navolging van de rechtvaardigheidsopvatting van Rawls is De Kam dan ook voorstander 'om na te gaan of de herverdeling door het belastingstelsel kan worden versterkt zonder dat de economie hierdoor grote schade oploopt'. Of beter nog hoe 'door de belastingheffing progressiever te maken zowel de ongelijkheid kan afnemen als de werkgelegenheid kan toenemen'.

Concrete maatregelen

Vanuit rawlsiaans perspectief is een ongelijke verdeling van de in de samenleving geproduceerde koek te rechtvaardigen, maar alleen dan zolang de minst bevoorrechten er door deze ongelijke verdeling ook op vooruit gaan. Deze aanname betekent tegelijkertijd dat het op orde brengen van de overheidsfinanciën, een van de drie pijlers van het kabinet Rutte II, eveneens op een rechtvaardige wijze moet worden verdeeld. De Kam noemt in *'Op weg naar de volgende belastinghervorming'* zeven concrete maatregelen om te zorgen dat de minst bevoorrechten er bij de belastingherziening op vooruit kunnen gaan. Ten eerste vermindering van de aanspraak op heffingskortingen en beperking van de aftrekposten. Ten tweede verhoging van het toptarief. Ten derde het belasten van vermogenswinsten. Ten vierde verbreding van het inkomensbegrip, Ten vijfde het hanteren van één vast tarief voor aftrekposten. Ten zesde verhoging van de vennootschapsbelasting. En ten zevende het verschuiven van de belastinggrondslag van het Rijk naar gemeenten. In totaal wordt hiermee voor bijna € 15 miljard verschoven naar belastingen op kapitaal.

De sterkste schouders

Hiermee komen de collectieve lasten zwaarder op de 'sterkste schouders' te rusten. Verder zou ook nog een half tot één miljard euro kunnen worden gerealiseerd door de heffing op arbeidsinkomen progressiever te maken. De zeven maatregelen herhaalt De Kam in zijn artikel *'Links, rechts en de belastinghervorming'* in het nummer van Socialisme & Democratie van februari 2015. Hij gaat als reactie op het voorstel van de Tweede Kamerleden Ed Groot en Henk Nijboer van de PvdA, die pleiten voor verhoging van de omzetbelasting (btw), in dit artikel zelfs nog een stukje verder door te stellen dat 'met de meeropbrengsten van vermogensbelasting arbeid over de gehele linie goedkoper kan worden gemaakt'. Verhoging van de vermogensbelastingen is volgens De Kam ook vele malen rechtvaardiger omdat btw een belasting is die het zwaarst op de lage inkomens drukt. Daarom dient er grote terughoudendheid te zijn ten aanzien van verhoging van de omzetbelasting.

Fundamenteel verschil van inzicht

In de kern gaat de discussie over het nieuwe belastingstelsel dat het kabinet € 15 miljard moet opleveren (en binnen 10 jaar 100.000 nieuwe banen) over de vraag via welke route dit bedrag moet worden opgebracht. Dient dat te gebeuren via lastenverlichting op arbeid, de voorkeur van de VVD die veel keuzen aan 'de markt' over wil laten, of via aanpassing van de vermogensbelasting zoals De Kam voorstelt. Zo stelde Rutte tijdens het RTL-debat op 7 maart 2015: 'We hebben de inkomensverschillen één keer kleiner gemaakt, omdat we dit kabinet moesten vormen. We hebben een concessie gedaan. Maar de VVD is er voor om de lasten te verlagen, dan helpt het niet om de inkomensverschillen kleiner te maken.' Maar uit het in februari 2015 door het CPB uitgebrachte rapport *'De effectiviteit van fiscaal participatiebeleid'* blijkt dat 'generieke lastenverlichting relatief weinig doet voor het bevorderen van arbeidsparticipatie'. Verlaging van de inkomstenbelasting leidt volgens dit rapport maar te dele tot meer banen. Ook het in dit rapport bestudeerde effect van het door het CDA bepleitte vlaktaks heeft onvoldoende effect.

Averechts effect

Vlaktaks heeft zelfs een averechts effect op de arbeidsparticipatie, tenminste als de inkomensongelijkheid constant wordt gehouden. De vlaktaks zal pas (summier) banen opleveren als de inkomensongelijkheid wordt vergroot. Werknemers met een laag inkomen gaan er in dat geval procenten op achteruit. Wat wel

lijkt te werken, maar deze staat op gespannen voet met de door Rawls ontwikkelde rechtvaardigheidsopvatting, is het vergroten van het inkomensverschil tussen werken en niet-werken, bijvoorbeeld door het verlagen van bijstandsuitkeringen of de uitkeringen voor moeders met jonge kinderen, zoals verlaging van het kindgebonden budget. Deze aanpak vertoont een sterk utilitaristische benadering waarbij gekeken wordt naar wat het grootste nut oplevert. Het is een aanpak die geen rekening houdt met persoonlijke omstandigheden als gevolg van geboorte, ziekte, tegenslag of pech, waardoor sommige mensen in de samenleving minder mee kunnen dan anderen.

Wat is het goede en het juiste?

Inkomensverschillen zijn 'rechtvaardig' als ze het resultaat zijn van vrije keuzes of als ze in het voordeel zijn van degenen met minder keuzemogelijkheden', zo werd in het begin van dit artikel gesteld. Valt ook het verlagen van de bijstandsuitkeringen of de uitkeringen van jonge moeders met kinderen daar onder? Het lijkt er niet op. Het is in dit kader hoopgevend dat minister Asscher in NRC-Handelsblad van 5 maart 2015 zegt dat voor de PvdA het verder beperken van de overheidsuitgaven in de komende jaren in ruil voor vermindering van de belastingdruk op burgers onbespreekbaar is. 'Want ik weet waar die bezuinigingen vandaan moeten komen: zorg en sociale zekerheid', zegt Asscher. In NRC-Handelsblad van 7 maart 2015 vervolgt Asscher met: 'Onze volgende grote opdracht is een nieuw belastingstelsel, voor meer werkgelegenheid. Je hebt altijd lastenverlichting nodig voor zo'n herziening, om de inkomenseffecten te compenseren. Dat geldt moeten we stapje voor stapje bijeen zien te krijgen. Maar als je nu zegt 'laten we nog eens flink bezuinigen', dan weet ik wel waar dat vandaan moet komen: zorg, sociale zekerheid en onderwijs. Natuurlijk zeg ik daar nee tegen.'

De negende keuze

Bovengenoemde uitspraak van Asscher is hoopgevend. Maar daarmee heeft Asscher zich nog niet uitgesproken over de route op welke wijze de miljarden voor de voorgenomen stelselherziening van het belastingstelsel moeten worden vrijgemaakt. Concrete keuzen worden door het kabinet vooralsnog uit te weg gegaan. Echt fout gaat het in mijn ogen wanneer het kabinet in haar brief van 16 september 2014 over de herziening van het belastingstelsel aan de Tweede Kamer acht keuzen noemt, maar een negende keuze, te weten het zwaarder belasten van vermogen, achterwege laat. Op basis van de analyse van De Kam over de ontwikkeling van de inkomens- en vermogensongelijkheid, daarbij ondersteund door de analyse van Thomas Piketty, is er evenwel alles voor te zeggen wanneer de PvdA in de komende jaren echt werk gaat maken van het terugdringen van de toegenomen vermogensongelijkheid in Nederland. Of zoals Diederik Samsom het op 1 mei 2014 zei: 'Het kabinet Rutte II moet de resterende regeerperiode tot 2017 gebruiken voor minstens één grote hervorming: een nieuw belastingstelsel dat werken aantrekkelijker maakt en meer belasting vraagt van de rijken'. Alleen dan zal Nederland een stukje rechtvaardiger worden.